

Joanna Garlińska-Bielawska

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

MODEL INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ I JEGO PRZYDATNOŚĆ DLA INTEGRACJI KRAJÓW MNIEJ ZAAWANSOWANYCH W ROZWOJU

Streszczenie: Dzisiejsza Unia Europejska stanowi inspirację i pewien wzór do naśladowania dla krajów z innych części świata, w tym dla krajów słabiej rozwiniętych. Na podstawie kilkudziesięcioletniego doświadczenia wydaje się, że model europejski jest jednak bardzo trudny do zastosowania w praktyce integracyjnej innych części świata. Praktyka integracji pokazuje coraz częstsze funkcjonowanie ugrupowań na różnym poziomie rozwoju. Świadczą o tym ostatnie rozszerzenia UE, Meksyk w NAFTA, planowana Strefa Wolnego Handlu Obu Ameryk (FTAA) czy Laos, Kambodża i Wietnam w ASEAN.

Słowa kluczowe: model integracji, międzynarodowa integracja gospodarcza, integracja europejska, integracja krajów słabo rozwiniętych.

1. Wstęp

Okres obecnego sześćdziesięciolecia to czas wyjątkowo częstego powstawania międzynarodowych ugrupowań integracyjnych o charakterze regionalnym. Koncepcje międzynarodowej integracji gospodarczej, mającej na celu tworzenie ram instytucjonalnych korzystnych dla optymalizacji całości polityki gospodarczej, znajdują szerokie poparcie zarówno w krajach wysoko rozwiniętych, jak i mniej zaawansowanych w rozwoju.

Obecnie najlepiej realizowanym w praktyce przedsięwzięciem integracyjnym jest integracja w ramach Unii Europejskiej. Ugrupowanie to skupia dwadzieścia siedem krajów europejskich, a dodatkowo trzy kraje mają rozpoczętą procedurę akcesyjną. Unia jest najbardziej zinstytucjonalizowanym ugrupowaniem integracyjnym zarówno w sferze politycznej, jak i ekonomicznej. Oprócz długiej integracyjnej historii ma też kluczowe znaczenie we współczesnej gospodarce światowej. Wszystko to sprawia, że formułowane koncepcje teoretyczne są w niewielkim stopniu abstrakcyjne czy uniwersalne, gdyż trudno oderwać je od przypadku europejskiego, który jest przedsięwzięciem pionierskim i nieporównywalnym z innymi w gospodarce światowej. Jednocześnie sprawia to, że przypadek dzisiejszej Unii Europej-

skiej stanowi inspirację i pewien wzór do naśladowania dla krajów z innych części świata, w tym dla krajów słabiej rozwiniętych.

Nasuwa się jednak pytanie, czy realizowany już od ponad pół wieku model integracji europejskiej może być współcześnie równie użyteczny w przypadku integracji innych krajów, szczególnie mniej zaawansowanych w rozwoju, i czy umożliwi on im zbliżenie do celu, jakim jest zarówno poprawa ich pozycji na arenie międzynarodowej, jak i szybszy rozwój gospodarczy.

2. Model integracji

Definicję integracji, a następnie jej teorię tworzyły równoległe nauki polityczne i ekonomiczne. W efekcie dysponujemy dzisiaj dwoma alternatywnymi obrazami. Jeden z nich skupia się na procesie jednoczenia państw, drugi – łączenia rynków [Gawrycki (red.) 2006, s. 19].

Za model integracji gospodarczej uznaje się całościowy obraz ugrupowania integracyjnego, obejmujący jego główne właściwości, w tym zwłaszcza podział kompetencji między organami międzynarodowymi i ponadnarodowymi a rządami krajów członkowskich [Misala 2001, s. 345]. W literaturze przedmiotu powszechnie wyróżnia się dwa modele integracji gospodarczej: model integracji międzynarodowej (nieregulowanej, liberalnej) oraz model integracji ponadnarodowej (regulowanej, instytucjonalnej) [Budnikowski, Kawecka-Wyrzykowska 1997, s. 273-274]. Pierwszy z nich zakłada, że wszystkie decyzje integracyjne o charakterze pośrednio lub bezpośrednio oddziałującym na przebieg procesu integracyjnego powinny być podejmowane przez przedsiębiorstwa państw uczestniczących w ugrupowaniu. Tutaj rola państw i międzynarodowych ośrodków integracyjnych zostaje ograniczona do roli stróża dbającego o przestrzeganie ogólnych warunków. Państwo utrzymuje praworządność i porządek publiczny, stosuje środki przymusu w celu ochrony zgodnych z prawem umów i kontraktów oraz pielęgnuje wolny rynek i wolną konkurencję. Ośrodki międzynarodowe czynią to samo w skali ugrupowania integracyjnego. Międzynarodowy ośrodek integracyjny przetwarza informacje uprzednio dostarczone mu przez krajowe ośrodki integracyjne, a dotyczące całości polityki stosowanej wobec przedsiębiorstw – ze szczególnym uwzględnieniem polityki integracyjnej. Następnie wysyła ośrodkom krajowym zalecenia, które uważa za słuszne z punktu widzenia całości ugrupowania. Ośrodki krajowe korzystają ze swobody wyboru w zakresie podporządkowania się tym zaleceniom. Zalecenia te nabiorą mocy obowiązującej dopiero po zamianie ich na obowiązujące w danym kraju akty prawne.

W drugim modelu zarówno ugrupowanie integracyjne, jak i państwo uzyskują uprawnienia do oddziaływania na procesy integracyjne. Decyzje tych ośrodków mogą pośrednio wpływać na decyzje przedsiębiorstw za pomocą środków polityki makroekonomicznej [Latoszek 2007, s. 25-26]. W tym modelu rola państw członkowskich i ośrodka ponadnarodowego znacznie wykracza poza funkcje stróża porządku. Zakres kompetencji decyzyjnych ponadnarodowego ośrodka integracyjnego

zależy od zgody wyrażonej przez kraje członkowskie. Jak wykazuje dotychczasowa praktyka, narodowe ośrodki integracyjne przekazują ośrodkowi ponadnarodowemu tylko część swoich uprawnień decyzyjnych. W odniesieniu do reszty tych uprawnień obowiązują zasady typowe dla modelu międzynarodowej integracji gospodarczej. Wraz z postępowaniem integracji następuje transmisja coraz większej części uprawnień decyzyjnych z ośrodków narodowych do ośrodka ponadnarodowego. Dotyczą one zarówno rządów, jak i osób prawnych oraz fizycznych, w niektórych dziedzinach mają charakter powszechny, w innych – wycinkowy [Bożyk i in. 1998, s. 513]. W modelu tym zarówno poszczególne kraje, jak i ośrodek ponadnarodowy posiadają uprawnienia do oddziaływania na procesy integracyjne. Ośrodek ponadnarodowy tak samo jak międzynarodowy otrzymuje od ośrodków krajowych informacje dotyczące ich polityk, jednak w tym przypadku przetwarza je na decyzje obligatoryjne zarówno dla krajowych ośrodków integracyjnych, jak i działających w ich ramach przedsiębiorstw. Może się w tym zakresie posługiwać dyrektywami, które wiążą państwa będące ich adresatami w zakresie celów, jakie mają być osiągnięte, pozostawiając władzom krajowym wybór środków do realizacji tych celów, oraz rozporządzeniami obowiązującymi w całości i stosowanymi bezpośrednio we wszystkich krajach.

Pojęciem węższym od pojęcia modelu jest pojęcie mechanizmu integracji gospodarczej, przez który rozumie się zasady funkcjonowania rynku w obrębie ugrupowania integracyjnego. Rozróżnia się tu mechanizm wolnego rynku i wolnego handlu, opierający się na czystej grze sił rynkowych, oraz mechanizm rynku regulowanego, gdzie państwo stosuje odpowiednią politykę ekonomiczną. W modelu integracji międzynarodowej politykę tę prowadzą narodowe ośrodki integracyjne, a koordynuje ją ośrodek międzynarodowy, w modelu integracji ponadnarodowej jest ona w gestii ośrodka ponadnarodowego.

P. Bożyk oraz J. Misala [Bożyk, Misala 2003, s. 68-69] wyróżniają także model mieszany, oparty na praktyce integracyjnej Unii Europejskiej, przechodzenia od modelu integracji międzynarodowej do modelu integracji ponadnarodowej (ponadkrajowej). Składa się on z elementów typowych dla modelu integracji międzynarodowej, ale również z elementów typowych dla integracji ponadnarodowej (ponadkrajowej). Cechą charakterystyczną są kompetencje ośrodka integracyjnego – częściowo międzynarodowe (przekazywane w formie zaleceń), a częściowo ponadnarodowe (przekazywane w formie decyzji).

Zauważają to też inni autorzy [Milczarek, Nowak (red.) 2003, s. 8], podkreślając, że w procesie formułowania założeń oraz realizacji idei integracji europejskiej wykształciły się dwa zasadnicze modele: federacyjny, oznaczający integrację dążącą do stworzenia „europejskiego państwa federalnego” o charakterze ponadnarodowym, przejmującego znaczną część uprawnień państw członkowskich, oraz konfederacyjny, oznaczający integrację na podstawie związku suwerennych państw zachowujących swoje podstawowe kompetencje. W praktycznym funkcjonowaniu europejskich

struktur integracyjnych znajdowały odbicie obydwie koncepcje, tworząc charakterystyczny „model mieszany”, przejawiający się między innymi w strukturze oraz działalności Unii Europejskiej.

3. Międzynarodowa integracja gospodarcza

Nurty integracji całościowej kładą nacisk na rozwój integracji równocześnie w kilku różnych aspektach: politycznym, społecznym, ekonomicznym. Obejmują one swoim zasięgiem zespół mechanizmów integrujących wszystkich uczestników życia politycznego, gospodarczego i społecznego. W teorii pluralistycznej głównym mechanizmem integracji jest scalenie społeczeństwa w oparciu o narodową suwerenność i bezpieczeństwo. Dla neofunkjonalistów narzędziem tym jest rozprzestrzenianie się procesu integracji w różnych kierunkach i płaszczyznach życia społecznego. Natomiast teoria federalizmu artykułuje centralizację określonych funkcji na szczeblu rządu federalnego oraz decentralizację na poziomie regionalnym i lokalnym, by maksymalnie zabezpieczyć udział w tym procesie jednostki.

Koncepcje te wyraźnie jednak określają rolę integracji gospodarczej, którą postrzegają jako jedno z podstawowych narzędzi, koniecznych do osiągnięcia integracji polityczno-społecznej, a więc podkreślając jej znaczenie, uznają ją za narzędzie prowadzące do celu znacznie ogólniejszego i rozumieją jako segment integracji całościowej [Miklaszewski 1991, s. 10-15]. Teoria regionalnej integracji gospodarczej określa pewne następujące po sobie etapy na drodze łączenia się rynków i przez to budowy nowej jakości i tożsamości w gospodarce światowej. Nie mówi przy tym wiele o integracji państw, które ewidentnie kontrolują – w większym lub mniejszym stopniu – rynki i ich aktorów [Borkowski 2007, s. 11]. Teoretyk gospodarczy B. Balassa zaproponował sekwencję etapów (stadiów) integracji, dość powszechnie przyjętą w naukach ekonomicznych (a potem bodaj we wszystkich naukach społecznych), jako optymalny model rozwoju procesu integracyjnego. Zgodnie z zaproponowaną sekwencją rozróżnia się (omówione dalej) etapy rozwoju procesu integracyjnego, opartego na przejrzystej logice, zgodnie z którą koordynacja następuje krok po kroku (etap po etapie), pogłębia się i z czasem przechodzi w unifikację działań, a wieńczą ją struktury ponadnarodowe i mechanizmy federalistyczne [Milczarek, Nowak (red.) 2003, s. 21-22].

Podstawę teoretyczną międzynarodowej integracji gospodarczej stanowi teoria unii celnej. Osią tej teorii jest przyjęcie założeń, że: największe korzyści z handlu partnerzy odnoszą w warunkach swobodnego przepływu towarów; występują istotne korzyści związane ze skalą produkcji, a więc i z istnieniem wielkiego rynku zbytu; mechanizm rynkowy przez nacisk konkurencji wymusza racjonalizację alokacji czynników produkcji.

Etapem niższym jest strefa wolnego handlu, która generuje także efekty unii celnej w postaci efektu kreacji i przesunięcia handlu, jednak ze względu na swoją specyfikę (brak jednolitej zewnętrznej taryfy celnej) może prowadzić też do powsta-

nia efektu zniekształcenia (odchylenia) handlu. Polega on na możliwości importu na teren strefy towarów przez granicę celną o stawce celnej niższej od właściwej, dlatego integralną częścią umów powołujących do życia strefy wolnego handlu są reguły pochodzenia towarów.

Etapem wyższym od unii celnej jest wspólny rynek cechujący się czterema swobodami. Wspólną zewnętrzną taryfę celną i politykę handlową oraz swobodę przepływu towarów obecnych już w unii celnej uzupełnia swoboda przepływu usług, kapitału i osób. W ramach wspólnego rynku istnieje także swoboda prowadzenia działalności gospodarczej oraz osiedlania się i podejmowania pracy w każdym z krajów członkowskich.

Unia walutowa to etap, na którym rozpoczyna się unifikacja polityki walutowej państw ugrupowania integracyjnego, a jej zwieńczenie stanowi powołanie banku centralnego emitującego wspólną walutę ugrupowania. Wprowadzenie wspólnej waluty jest poprzedzone działaniami koordynacyjnymi (unifikacyjnymi) w sferze kursów walutowych, tworzenia rezerw walutowych czy pomocy kredytowej. Tak więc całość polityki fiskalnej i monetarnej podlega koordynacji.

Następny etap integracji gospodarczej to unia ekonomiczna, w której wspólny rynek jest uzupełniony przez pełną koordynację lub unifikację polityki gospodarczej zarówno ogólnej, jak i prowadzonej w poszczególnych działach.

Najwyższym etapem integracji, a zarazem ukoronowaniem dążeń krajów członkowskich, jest unia polityczna. W jej ramach dochodzi do pełnej koordynacji lub unifikacji nie tylko polityki gospodarczej, ale także polityki wewnętrznej, zagranicznej i obronnej krajów ugrupowania. Powstaje więc jednolity obszar z ponadnarodowymi instytucjami zarówno ekonomicznymi, jak i politycznymi, działającymi w sferze całości polityk ugrupowania. Jest to rodzaj jednolitego państwa federalnego, w którym funkcje (a także odpowiedzialność) legislacyjne i administracyjne są rozdzielone między wspólne instytucje, rządy krajowe oraz organy lokalne [Jantóń-Drozdowska 1998, s. 13].

4. Model integracji europejskiej

U podstaw integracji europejskiej leżą przyczyny polityczne i ekonomiczne. Są one z sobą nierozzerwalnie powiązane. Przyczyn politycznych należy upatrywać w idei stabilności kontynentu oraz idei europejskiego wkładu w rozwój gospodarczy i pokój na świecie. Wzmocnienie oraz utrzymanie stabilności kontynentu wynika z faktu, że w Europie zbyt często dochodziło do napięć wewnętrznych. Za przykład odzwierciedlenia tej idei uznaje się dążenie do przywrócenia niemieckiej państwowości w 1950 r. wraz z gwarancją stabilności w ramach poddania kontroli ponadnarodowej głównych sektorów gospodarki oraz pojednania francusko-niemieckiego. Wkład Europy w rozwój gospodarczy i pokój na świecie powinien polegać na obronie interesów europejskich przy szczególnym zachowaniu starań o pokój i rozwój gospodarczy świata [Latoszek 2007, s. 57]. Od strony ekonomicznej głównym motywem

skłaniającym poszczególne kraje do uczestnictwa w procesach integracyjnych jest perspektywa uzyskania korzyści gospodarczych w postaci zwiększenia poziomu lub stopy wzrostu produkcji, lub też ich określonych komponentów. Dla grupy krajów jako całości korzyści te mogą wynikać z szeregu źródeł, takich jak: zwiększona produkcja będąca rezultatem specjalizacji zgodnie z założeniami koncepcji kosztów komparatywnych, zwiększona produkcja wynikająca z oszczędności ze skali produkcji, korzystniejsze *terms of trade* całej grupy krajów w stosunku do reszty gospodarki światowej, wymuszone zmiany wydajności wynikające ze zwiększonej konkurencji w ramach zintegrowanej grupy [Ładyka 2001, s. 32]. Zwracano też uwagę na możliwości optymalnego wykorzystania całości kontynentu europejskiego.

W sferze gospodarczej integracja europejska przebiega etapowo, zgodnie z modelowym schematem. Już Traktat Rzymski przewidywał stopniowe tworzenie wspólnego rynku w okresie przejściowym mającym trwać 12 lat. Pierwszym zadaniem integracji gospodarczej było stworzenie unii celnej. Cła i ograniczenia ilościowe między państwami członkowskimi zostały zniesione 1 lipca 1968 r. W 1970 r. wprowadzono wspólną taryfę celną w stosunku do państw trzecich. Unia celna stała się rzeczywistością, nastąpiła także częściowa liberalizacja przepływu kapitałów [Borowiec, Wilk 2005, s. 44-45]. Równocześnie z budową unii celnej postępował szybko proces tworzenia Wspólnej Polityki Rolnej oraz Wspólnej Polityki Handlowej. Znacznie dłużej natomiast trwało uzgadnianie i wcielenie w życie decyzji dotyczących całkowitej swobody przepływu pracowników oraz usług. W tej dziedzinie tylko w przypadku niektórych rodzajów usług można mówić o pełnej swobodzie jej świadczenia (np. usługi finansowe). Natomiast integracja walutowa nie była przewidziana w Traktacie Rzymskim i pojawiła się dopiero później jako ambitny plan przejścia do wyższego etapu integracji, gdy państwa członkowskie uznały, że korzyści takiego posunięcia przewyższą możliwe skutki negatywne (szerzej: [Barcz i in. 2007, s. 27]). W 1993 r. rozpoczęła funkcjonowanie Unia Europejska jako nowa forma współpracy państw członkowskich Wspólnot, oparta na filarowej konstrukcji, a w 1999 r. wykreowano wspólną walutę – euro. Jednocześnie ugrupowanie stało się najbardziej zinstytucjonalizowane na świecie, a podpisany Traktat Lizboński wniósł nową jakość do stosunków międzynarodowych. W efekcie dzisiaj Unia Europejska realizuje w pewnym stopniu wzorcowy model w zakresie integracji – **model europejski**. Jego istotą jest bardzo mocny związek sfery politycznej i ekonomicznej. Potwierdza on neofunkcjonalną teorię integracji, zgodnie z którą jest to proces międzynarodowy obejmujący coraz to nowe dziedziny, który staje się coraz bardziej upolityczniony i w którym przejawia się współzależność ekonomii oraz polityki w procesie integracji [Haliżak, Kuźniar (red.) 2001, s. 461]. Integracja w ramach Unii Europejskiej jest projektem bardzo zaawansowanym o dużej dynamice procesu i wyznaczaniu wciąż nowych celów. Przy czym wyznaczane są cele, a metody i środki ich osiągnięcia pozostawia się do wyboru krajom członkowskim. Tworzy to przestrzeń aktywności szczególnie dla unijnych instytucji. Głęboka instytucjonalizacja jest kolejnym integralnym elementem modelu europejskiego. Sformalizowanie kon-

taktów dotyczy wszystkich szczebli – od najwyższego politycznego do spraw technicznych [Borkowski 2007, s. 190-195]. Unia jest także ugrupowaniem otwartym i sukcesywnie rozszerza się, przyjmując nowe państwa członkowskie. Aktualnie obejmuje 27 krajów członkowskich.

5. Integracja na kontynentach amerykańskich

Regionalizm na kontynencie północnoamerykańskim jest zjawiskiem młodym i nosi cechy wyraźnie przeciwstawne modelowi europejskiemu, dlatego można go określić jako model północnoamerykański. Jest on w praktyce realizowany przez **Północnoamerykańską Strefę Wolnego Handlu (NAFTA)**.

W integracji krajów Ameryki Północnej występuje zdecydowane oddzielenie sfery politycznej od ekonomicznej. Powołanie NAFTA w 1992 r., a następnie jej wejście w życie w 1994 r. to działanie „pionierskie” w zakresie integracji, gdyż ugrupowanie to połączyło dwa kraje wysoko rozwinięte (USA i Kanadę) z krajem rozwijającym się (Meksyk). W układzie jasno sprecyzowano chęć oparcia się wyłącznie na integracji gospodarczej, w tym negatywnej, i przyjęto, że NAFTA przybierze formę głębokiej strefy wolnego handlu, ponieważ przy założeniu braku pogłębiania procesu uwzględniono wzajemną liberalizację handlu usługami, a więc element właściwy dopiero formie wspólnego rynku. Sfera polityczna podlega całkowitej autonomii krajów członkowskich, jednak jest oczywiste, że dla Meksyku (będącego zresztą członkiem jeszcze kilku ugrupowań w Ameryce Południowej) to właśnie przynależność na równych prawach do jednego ugrupowania wraz ze Stanami Zjednoczonymi ma duże znaczenie polityczne. NAFTA jest ugrupowaniem otwartym [Chrzanowski 2005, s. 44], jednak jak dotąd nie dokonano rozszerzenia jej składu członkowskiego, wykazuje też znikomy stopień instytucjonalizacji, funkcjonują w jej ramach tylko trzy narodowe sekcje Sekretariatu.

Ameryka Łacińska i Karaiby to obszar, gdzie – w przeciwieństwie do Ameryki Północnej – kraje od dawna bardzo chętnie uczestniczą w przedsięwzięciach integracyjnych (większość układów tego nie zabrania), w tym również w kilku naraz. Cechą charakterystyczną procesów integracyjnych Ameryki Łacińskiej jest tworzenie subregionalnych porozumień wewnątrz już istniejących ugrupowań. Sytuacja taka stanowi wyraz dwóch ścierających się koncepcji realizacji procesu integracji w Ameryce Łacińskiej – powiązań z krajami z innych regionów oraz zacieśniania współpracy *stricte* wewnątrzregionalnej. Na przykład Meksyk nie tylko należy do paru ugrupowań w Ameryce Łacińskiej, ale również powiązany jest strefą wolnego handlu z Kanadą i Stanami Zjednoczonymi. Kraj ten wyraźnie akcentuje wolę współpracy pozaregionalnej, szczególnie z krajami wysoko rozwiniętymi (kolejnym przykładem jest Chile). Natomiast takie kraje, jak Argentyna czy Brazylia, kładą nacisk przede wszystkim na współpracę wewnątrzkontynentalną. Efektem tych dążeń jest funkcjonujące od 1991 r. ugrupowanie Mercosur, do którego należą – oprócz wymienionych państw – Paragwaj, Urugwaj i od 2006 r. Wenezuela. Ugrupowanie to

można porównać z wzorcem europejskim. Od utworzenia Mercosur był przedsięwzięciem nie tylko gospodarczym, wykraczał bowiem poza tę sferę, a u jego źródeł leżała chęć wielopłaszczyznowego zbliżenia politycznego. Mercosur nie chce być wyłącznie istotnym podmiotem gospodarki światowej, lecz ważnym ogniwem ładu międzynarodowego w skali ponadregionalnej [Gawrycki (red.) 2006, s. 80-81]. W sferze gospodarczej początki jego funkcjonowania były wręcz imponujące, w ciągu pierwszych pięciu lat osiągnięto poziom unii celnej. Kryzysy: argentyński i brazylijski mocno spowolniły ten proces, jednak członkowie nieprzerwanie deklarują chęć utrzymania znacznej dynamiki integracyjnej. W sferze instytucjonalnej funkcjonują liczne instytucje, jednak żadna z nich nie ma charakteru ponadnarodowego. Brakuje więc znaczącej siły na polu promocji pogłębiania procesu. Warto natomiast odnotować fakt ukonstytuowania się w 2007 r. Parlamentu Mercosur.

Organem takim dysponuje od 1979 r. inne ważne ugrupowanie w regionie – Wspólnota Andyjska (CAN). Współcześnie tworzona jest przez cztery państwa: Boliwię, Kolumbię, Ekwador i Peru. Historia CAN ma swój początek w 1969 r., kiedy to Boliwia, Chile, Ekwador, Kolumbia i Peru podpisały w Kartagenie (Kolumbia) program integracji regionalnej, tworząc ugrupowanie znane pod nazwą Pakt Andyjski/Grupa Andyjska. W 1976 r. z Grupy wystąpiło Chile, mające inną wizję integracji, a w 2006 r. także Wenezuela, która była członkiem ugrupowania od 1973 r. Według pierwotnych założeń w relacjach pomiędzy stronami stawki celne winny ulec redukcji do zera oraz w jedenastoletnim okresie miała zostać wprowadzona wspólna zewnętrzna taryfa celna [Czubik 2002, s. 371]. W praktyce terminy realizacji tych założeń były wielokrotnie przesuwane z przyczyn zarówno ekonomicznych, jak i politycznych. Jednak od początku lat 90. XX w. integracja tego regionu zdecydowanie postępuje. Od 1993 r. obszar ten stał się strefą wolnego handlu, rok później unią celną (z odstępstwami dla Boliwii i Peru). Pod koniec lat 90. rozpoczęto program liberalizacji rynku usług oraz swobodnego przepływu osób. Zniesiono obowiązek posiadania wiz wjazdowych, a następnie wprowadzono paszport andyjski dla obywateli: Ekwadoru, Peru i Wenezueli (dla Boliwijczyków i Kolumbijczyków od 2006 r.). Integracja andyjska od początku posiadała wyraźny aspekt polityczny, natomiast w latach 90. zintensyfikowano działania w sferze gospodarczej, co w połączeniu ze znaczną instytucjonalizacją ugrupowania plasuje je wśród takich, dla których bez wątplenia można odnaleźć nie tylko inspirację, ale także praktyczną realizację elementów modelu europejskiego.

Na kontynencie południowoamerykańskim ważna jest z integracyjnego punktu widzenia realizacja inicjatyw państw karaibskich. Inicjatywy te mają długą historię, sięgającą końca lat 60. (CARIFTA). Współcześnie proces ten jest zaawansowany, a kraje Wspólnoty Karaibskiej (CARICOM) same deklarują chęć podążania drogą wyznaczoną przez integrację europejską. Wyrazem tego jest realizacja koncepcji przyjętej w 2001 r., która zakłada tworzenie Jednolitego Rynku i Gospodarki CARICOM (CARICOM Single Market and Economy – CSME). Do wspólnego rynku przystąpiły już wszystkie kraje karaibskie z wyjątkiem: Monserrat (terytorium za-

leżne od Wielkiej Brytanii), Haiti (trudna sytuacja gospodarcza i polityczna) i Bahamów, które nie są zainteresowane z powodu obaw tego kraju związanych ze swobodnym przepływem pracowników. Wprowadzono już karaibski paszport oraz usprawniono funkcjonowanie instytucji ugrupowania, aby ich działanie było lepiej dostosowane do potrzeb CSME. Bardzo obiecujący obraz integracyjny krajów karaibskich zakłóca fakt bardzo małego potencjału gospodarczego [Michalski 2006, s. 79-84] i politycznego, a co za tym idzie ich szczytkowego znaczenia w systemie gospodarki światowej.

6. Integracja w Afryce

Analizując procesy integracyjne w Afryce, wydaje się, że cel, czyli osiągnięcie poziomu wspólnego rynku czy unii gospodarczej, jest dla tej grupy krajów zbyt ambitny. Jeżeli występuje on w połączeniu z krótkim czasem przeznaczonym na osiągnięcie tego celu, powoduje to skutek odwrotny od założonego. Problemem integrujących się krajów afrykańskich od lat jest ich niski czy wręcz za niski poziom rozwoju, co w połączeniu z polityczną niestabilnością i brakiem często podstawowej infrastruktury powoduje zaniechanie działań we wcześniej obranym kierunku. W Afryce Komisja Gospodarcza ONZ do spraw Afryki (ECA) przez wiele lat aktywnie promowała regionalizm jako strategię rozwoju tego kontynentu. Przyjęła założenie, że ugrupowania integracyjne w Afryce powinny objąć większość krajów kontynentu, aby stworzyć duże rynki zbytu dla rozwijanych, zgodnie ze strategią antyimportową, przemysłów, a w konsekwencji zwiększyć samowystarczalność kontynentu [Forutan 1998 s. 438]. Jak wiadomo, realizacja tej koncepcji w wielu przypadkach doprowadziła do rozwoju mocno nieefektywnych branż chronionych wysokimi barierami celnymi oraz do braku zaufania do praw rynku na rzecz oczekiwania dofinansowania od państwa, jednak pozostała chęć uczestnictwa w ugrupowaniach.

7. Integracja w Azji

Model azjatycki realizowany przez **Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)** charakteryzuje brak wyraźnego podziału między problemami politycznymi a gospodarczymi. Ugrupowanie założone w 1967 r. przez państwa bez doświadczeń w zakresie suwerennej równości wyróżniało się na tle innych tego typu inicjatyw brakiem celów gospodarczych zawartych w układzie. Podkreślono dążenia w kierunku zapewnienia pokoju w regionie oraz osiągnięcia i zabezpieczenia stabilności politycznej i społecznej w państwach członkowskich. Wyrazem tak zarysowanych celów były także przyjmowane deklaracje i podpisywane układy. Miały one charakter ogólny, a i tak kraje członkowskie często się do nich nie stosowały lub nie dotrzymywały terminów swoich zobowiązań. W takich sytuacjach potwierdzenie woli dalszej współpracy uważane było za wystarczające. Powodowało to, że dynamika procesu integracyjnego była niska, jednak takie ramy współpracy

wyraźnie odpowiadały dążeniom krajów regionu. Z czasem ASEAN objął swym zasięgiem dziesięć, bardzo różnych krajów kontynentu azjatyckiego: Filipiny, Indonezję, Malezję, Singapur, Tajlandię, Brunei Darussalam, Wietnam, Laos, Myanmar oraz Kambodżę. Zarysowano także, uważane za tradycyjne, cele gospodarcze. W 1977 r. podpisano porozumienie w sprawie ustaleń o preferencyjnym handlu w ramach ASEAN. Tempo liberalizacji wzajemnego handlu i zacieśnianie wewnątrzregionalnej współpracy na bazie tego porozumienia, podobnie jak w sferze politycznej, zostało dostosowane do możliwości i chęci krajów członkowskich, co jak można było się spodziewać, dało mierne rezultaty. Na początku lat 90. XX w. ponownie zaczęto rozwijać integrację gospodarczą wewnątrz ugrupowania, tworząc strefę wolnego handlu krajów ASEAN. Dalsze pogłębianie współpracy jest planowane do 2020 r. Ma wtedy powstać wspólnota ASEAN oparta na trzech wspólnotach: bezpieczeństwa, gospodarczej i społeczno-kulturalnej. W 2006 r. nastąpiło skrócenie tego terminu do 2015 r. [Kaliszuk 2007, s. 16-18]. Powstałe dotychczas instytucje mają skromny charakter. Corocznie odbywają się szczyty przywódców krajów członkowskich, spotkania ministrów spraw zagranicznych i gospodarki, działają: stały komitet i sekretariat oraz ciała doradcze.

8. Podsumowanie i wnioski

Koncepcje integracji całościowej określają rolę integracji gospodarczej, którą postrzegają jako jedno z podstawowych narzędzi koniecznych do osiągnięcia integracji polityczno-społecznej, a więc podkreślając jej znaczenie, uznają ją za narzędzie prowadzące do celu znacznie ogólniejszego i rozumieją, że jest to segment integracji całościowej. W międzynarodowej integracji gospodarczej wypracowano narzędzia analityczne do badania efektów ekonomicznych regionalnej integracji, które należą do tradycyjnej teorii unii celnej i koncentrują się na problemie korzyści lub strat w zakresie dobrobytu, wynikających ze zmiany kierunków handlu. Zależnie od głębokości integracji, jaka ma zostać osiągnięta, wyróżnia się kilka form, które może przyjąć ugrupowanie integracyjne. Pogłębianie procesu integracji gospodarczej, a co za tym idzie osiągnięcie kolejnych stadiów, wymaga coraz większej integracji na polu polityki.

Uwzględniając dwie współzależne płaszczyzny, gospodarczą i polityczną, we współczesnej gospodarce światowej można wyróżnić trzy realizowane w praktyce modelowe koncepcje integracyjne. **Model europejski** – realizowany przez **Unię Europejską (UE)**, którego istotą jest bardzo mocny związek sfery politycznej i ekonomicznej, **model północnoamerykański** – realizowany przez **Północnoamerykańską Strefę Wolnego Handlu (NAFTA)**, w którym od początku istnienia realizowane jest założenie wyraźnego oddzielenia sfery politycznej od ekonomicznej, oraz **model azjatycki** – realizowany przez **Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)**. Charakteryzuje go brak wyraźnego podziału między problemami politycznymi a gospodarczymi.

Analizując praktykę integracyjną w innych częściach świata, należy stwierdzić, że kontynent afrykański zaskakuje licznością międzynarodowych ugrupowań integracyjnych. Jednak żadne z nich nie realizuje modelowych koncepcji integracyjnych w praktyce. Barrierami są przede wszystkim: zbyt niski poziom rozwoju gospodarczego oraz brak elit politycznych. Ameryka Południowa jest kolejnym regionem świata, gdzie występuje mnogość ugrupowań integracyjnych krajów mniej zaawansowanych w rozwoju. Można tu wyróżnić trzy ugrupowania, które w praktyce (choć w różnym zakresie) wzorują się na modelu europejskim. Są to: Mercosur, CAN oraz CARICOM. Na podstawie kilkudziesięcioletniego doświadczenia wydaje się, że model europejski jest bardzo trudny do zastosowania w praktyce integracyjnej innych części świata, natomiast praktyka integracji zmierza do powstawania (funkcjonowania) ugrupowań, w których na równych prawach funkcjonują państwa na różnym poziomie rozwoju. Świadczą o tym ostatnie rozszerzenia UE, Meksyk w NAFTA, planowana Strefa Wolnego Handlu Obu Ameryk (FTAA) czy Laos, Kambodża i Wietnam w ASEAN.

Literatura

- Barcz J., Kawecka-Wyrzykowska E., Michałowska-Gorywoda K., *Integracja europejska*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2007.
- Borkowski P., *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Difin, Warszawa 2007.
- Borowiec J., Wilk K., *Integracja europejska*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2005.
- Bożyk P., Misala J., *Integracja ekonomiczna*, PWE, Warszawa 2003.
- Bożyk P., Misala J., Puławski M., *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 1998.
- Budnikowski A., Kawecka-Wyrzykowska E., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 1997.
- Chrzanowski I.H., *NAFTA nowe „wyzwanie amerykańskie”*, Economicus, Montreal – Szczecin 2005.
- Czubik P., *Wolny handel towarami, podstawy międzynarodowoprawne regionalizmu handlowego*, Zakamycze, Kraków 2002.
- Foroutan F., *Regional integration in Sub-Saharan Africa: past experience and future prospects*, [w:] Ch. Milner (red.), *Developing and Newly Industrializing Countries*, Vol. I, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham – Northampton 1998.
- Gawrycki M.F. (red.), *Ameryka Łacińska wobec wyzwań globalizacji*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2006.
- Haliżak E., Kuźniar R. (red.), *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001.
- Jantoń-Drozdowska E., *Regionalna integracja gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 1998.
- Kaliszuk E., *ASEAN – czy w Azji uda się powielić europejski model integracji?*, „Wspólnoty Europejskie” 2007, 6 (187).
- Latoszek E., *Integracja europejska. Mechanizmy i wyzwania*, KiW, Warszawa 2007.
- Ładyka S., *Z teorii integracji gospodarczej*, SGH, Warszawa 2001.
- Michalski B., *Wspólnota Karaibska*, [w:] J. Rymarczyk, M. Wróblewski (red.), *Pozaeuropejskie ugrupowania integracyjne*, Arboretum, Wrocław 2006.

- Miklaszewski S., *Mechanizm regionalnej integracji gospodarczej w teorii i praktyce Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Zeszyty Naukowe, Seria Specjalna: Monografie, nr 99, Kraków 1991.
- Milczarek D., Nowak A.Z. (red.), *Integracja europejska, wybrane problemy*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.
- Misala J., *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*, SGH, Warszawa 2001.

MODEL OF THE EUROPEAN INTEGRATION AND ITS RELEVANCE FOR THE INTEGRATION OF LESS DEVELOPED COUNTRIES

Summary: Today, the European Union is an inspiration and a model for countries from other parts of the world, including less developed countries. Based on several decades of experience, it seems that the European model is very difficult to apply in the integration practice of other parts of the world. This practice shows the increasing integration of the functioning of the groups at different levels of development. It is visible owing to the recent EU enlargement, Mexico joining NAFTA, the proposed Free Trade Area of the Americas (FTAA), or Laos, Cambodia and Vietnam joining ASEAN.